

RIMASZÉCS NYELVJÁRÁSÁNAK VIZSGÁLATA

MIKO ATTILA

1. Bevezetés

A tanulmány egy gömöri település, Rimaszécs nyelvjárásába nyújt betekintést. Elsődleges célom, hogy bemutassam a rimaszécsi nyelvjárásban előforduló hangtani, alaktani és szóképzéltani jellegzetességeket. Rimaszécs (Rimavská Seč) község Szlovákiában, a Besztercebányai kerület Rimaszombati járásában, Rimaszombattól 19 km-re fekszik délkeletre a Rima bal partján. A község egy oklevélben 1297-ben *Zeech* alakban tűnik fel, majd 1467-ben *Rimazech* néven. A 2011-es népszámlálás 1936 lakosról árulkodik.

2. Rimaszécs nyelvjárásának vizsgálata

2.1. A mintavétel általános kérdései

A rimaszécsi magyar beszélőközösség nyelvjárásának vizsgálatát kérdőíves mintavétellel végeztem. A kérdőív kérdései a legfontosabb és legmarkánsabb nyelvi változókat érintik Rimaszécs község nyelvjárásában. A gyűjtés során objektív adatok mellett szubjektív nyelvi adatokra is szert tettem. A kiértékelt kérdőívek adatai segítségével igyekszem bemutatni a vizsgált nyelvjárás egyes jelenségeit.

A kérdőív összeállításánál nagy segítséget nyújtottak számomra Sándor Anna: *Anyanyelvhasználat és kétnyelvűség* (2000), Menyhárt József: *Nyékvárkony nyelve* (2008) és Presinszky Károly: *A nyelvhasználat kutatása egy kisebbségi magyar beszélőközösségben* (2004) c. munkái. Az ezekben megtalálható mintakérdések felhasználásával állítottam össze a kérdőívemet, melynek kérdései a társadalmi vagy a területi beszédhelyzeti tagoltságot mutató jelenségekre, az ún. változókra irányultak.

Az anonim kérdőív három részből áll. Első része szociolingvisztikai jellegű, az adatközlők neméről, életkoráról, iskolai végzettségéről és múltbeli/jelenlegi foglalkozásáról kapunk információt. Kérdések vonatkoznak a beszélők attitűdjére, azaz felmértem a megkérdezettek nyelvjárásukhoz való viszonyulását, még ha egy kérdőíves attitűdvizsgálat csak a felszínt érintheti is.

A gyűjtőmunkám során számos nyelvi jelenséggel találkoztam, melyekből igyekeztem kiválasztani a leggyakoribbakat és a legdominánsabbakat, így a nyelvjárás hangtani és alaktani jelenségeire vonatkozó kérdéseket is erre alapozva állítottam össze, melyek segítségével a község nyelvjárásának változását is vizsgálom a kérdőív második részében feltett kérdésekkel.

A kérdőív harmadik részében szóképzéltani kérdésekkel foglalkozom, adatközlőim tájszóismeretét kutatom. Az általam összegyűjtött 289 tájszó közül – melyeket a nyelvi értékmentés céljából tartottam szükségesnek lejegyezni – választottam ki 25

tájszót, ezeken keresztül folytatom a vizsgálódást. Mondattani jelenségekkel és a román nyelvhasználatával hely- és időszűke miatt munkámban nem foglalkozom.

Vizsgálatom előtt a következő hipotézist fogalmaztam meg: feltételeztem, hogy a rimaszécsi mai magyar nyelvhasználatban a nyelvjárási jelenségek mindhárom korcsoportban megjelennek majd, de legmarkánsabban mégis az idős korcsoportjában. A generációk szerinti bontásban az volt tehát az előfeltevésem, hogy a nyelvjárási jelenségek egyenes arányban növekszenek az életkorral. Ugyanezt feltételeztem az adatközlők nyelvjárásukhoz való pozitív viszonyulásáról is.

A nemek és a nyelvhasználat tekintetében a szakirodalom alapján a nem preferenciás jelenségek előfordulását feltételeztem (Kiss 1995: 103). Feltehető, hogy a nemek nyelvhasználatában jelentkező eltérések csupán bizonyos szakmai ismeretek eltérő fokának egyes következményei (Presinszky 2004: 32).

2.2. Az adatközlők

Ha egy-egy település nyelvi rétegződéséről akarunk képet rajzolni, akkor megfelelő számú adatközlőre van szükségünk, mégpedig oly módon, hogy az kellőképpen tükrözze a közösség társadalmi összetételét (Kiss 2003: 160).

Adatközlőimet a rétegzett mintavétel szabályai alapján választottam ki (Kiss 1995: 34), melynek lényege, hogy a falu különböző korú, nemű, iskolázottságú rétegének képviselője megszólaljon a vizsgálat során. Adatközlőim közé csak a magyar anyanyelvű rimaszécsi lakosokat soroltam. Hatvan adatközlővel dolgoztam, akiket életkoruk, nemük és iskolázottságuk szerint arányosan igyekeztem kiválasztani.

Húsz adatközlőm a fiatal generációt képviselte, ők a 18–29 év közötti korcsoportba tartoznak. Életkoruk alapján ezen kívül még két csoportot határoztam meg: a középkorú (30–59), illetve az idős (60–) korosztályt. Valamennyi korcsoportból 20–20 adatközlőt választottam ki, akiket nemek szerint szintén arányosan (10 férfi, 10 nő) osztottam további csoportokra. Az egyes generációk képviselőit iskolai végzettségük alapján újabb csoportokba soroltam: alap-, közép- és felsőfokú iskolázottsággal rendelkezők csoportja. Legtöbb adatközlőm közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezik, legkevesebben az alapiskolai végzettségűek csoportjában vannak. Ennek fő oka az, hogy több alapiskolai végzettségű kiválasztott adatközlőm negatívan állt hozzá gyűjtőmunkámhoz, és nem vállalta a kérdőív kitöltését. Viszont a nagyobb feldolgozottság érdekében törekedtem csoportonként megtartani a 20–20 főt.

A kérdőíves gyűjtés során kódrendszert használtam az adatközlők azonosítására. A kódrendszerhez az alábbi rövidítéseket alkalmaztam:

1. Nem:	férfi = F
nő = N
2. Életkor:	fiatal generáció (18–29) = F
középkorosztály (30–59) = K
idős generáció (60–) = I
3. Iskolázottság:	alapfokú = A
középfokú = K
felsőfokú = F

Az egyes adatközlőknél a nemeket is figyelembe véve korcsoportok szerint sorszámot adtam (1–10), minden alcsoportot beleértve. Pl. az adatközlő jelölése: NFK1. Feloldása: nő, fiatal, középfokú végzettséggel rendelkezik és az 1-es sorszámot kapta. A kérdőíves gyűjtésben megkérdezett adatközlőimet az alábbi táblázatban ismertetem:

azonosító jegye	neme	élet- kora	iskolai végzettsége	korábbi/jelenlegi foglalkozása
NFF1	nő	26	felsőfokú	tanítónő
NFK2	nő	21	középfokú	tanuló
NFF3	nő	28	felsőfokú	pedagógus
NFK4	nő	26	középfokú	tanító
NFK5	nő	23	középfokú	nevelőnő
NFK6	nő	27	középfokú	fodrásznő
NFK7	nő	26	középfokú	asszisztens
NFK8	nő	18	középfokú	tanuló
NFA9	nő	28	alapfokú	takarítónő
NFF10	nő	28	felsőfokú	tanító
FFK1	férfi	29	középfokú	asztalos
FFK2	férfi	23	középfokú	gépkészlő
FFK3	férfi	28	középfokú	gyári dolgozó
FFK4	férfi	24	középfokú	szakács
FFK5	férfi	21	középfokú	pincér
FFF6	férfi	27	felsőfokú	tanár
FFF7	férfi	28	középfokú	mérnök
FFF8	férfi	26	felsőfokú	tanár
FFK9	férfi	29	középfokú	szabó
FFF10	férfi	22	felsőfokú	tanuló
NKF1	nő	43	felsőfokú	tanítónő
NKF2	nő	33	felsőfokú	tanár
NKK3	nő	52	középfokú	óvodai gondnok
NKK4	nő	56	középfokú	fodrász/munkanélküli
NKF5	nő	58	felsőfokú	tanítónő
NKK6	nő	56	középfokú	irodai munkaerő
NKK7	nő	49	középfokú	nevelőnő
NKF8	nő	47	felsőfokú	tanítónő
NKF9	nő	51	felsőfokú	tanítónő
NKF10	nő	31	felsőfokú	pedagógus
FKF1	férfi	52	felsőfokú	mérnök
FKK2	férfi	54	középfokú	raktárnok
FKK3	férfi	55	középfokú	technikus/üzletvezető
FKF4	férfi	52	felsőfokú	pedagógus
FKF5	férfi	32	felsőfokú	tanár

azonosító jegye	neme	élet-kora	iskolai végzettsége	korábbi/jelenlegi foglalkozása
FKK6	férfi	53	középfokú	karbantartó/ munkanélküli
FKA7	férfi	50	alapfokú	munkanélküli
FKK8	férfi	35	középfokú	ács
FKK9	férfi	48	középfokú	iskolai gondnok
FKK10	férfi	34	középfokú	technikus/ munkanélküli
NIA1	nő	65	alapfokú	takarítónő/nyugdíjas
NIK2	nő	67	középfokú	könyvelő
NIK3	nő	76	középfokú	munkás/nyugdíjas
NIK4	nő	72	középfokú	könyvelő/nyugdíjas
NIK5	nő	75	középfokú	hivatalnok/nyugdíjas
NIK6	nő	74	középfokú	adminisztrátor/ nyugdíjas
NIF7	nő	73	felsőfokú	tanítónő/nyugdíjas
NIK8	nő	68	középfokú	adminisztrátor/ nyugdíjas
NIK9	nő	77	középfokú	adminisztrátor/ nyugdíjas
NIF10	nő	60	felsőfokú	tanítónő/nyugdíjas
FIF1	férfi	82	felsőfokú	pedagógus/nyugdíjas
FIA2	férfi	80	alapfokú	földművelő/nyugdíjas
FIK3	férfi	63	középfokú	mészáros
FIK4	férfi	75	középfokú	tanító/nyugdíjas
FIK5	férfi	70	középfokú	üzletes/nyugdíjas
FIA6	férfi	68	alapfokú	fűtő/nyugdíjas
FIA7	férfi	76	alapfokú	dolgozó/nyugdíjas
FIK8	férfi	60	középfokú	hivatalnok
FIA9	férfi	74	alapfokú	munkás/nyugdíjas
FIA10	férfi	70	alapfokú	őr/nyugdíjas

2.3. A kérdőíves vizsgálat adatainak értékelése

Először a kérdőív első felét elemzem, azaz a szubjektív nyelvi adatokat rendszerezem, majd ezt követően rátérek a kérdőív második, illetve harmadik részére, ahol az objektív nyelvi adatokat és a belőlük levonható tanulságokat összegzem.

2.3.1. Szubjektív nyelvi adatok a rimaszécsi nyelvhasználatról

A nyelvhasználatot befolyásoló tényezők közé tartozik, hogy a beszélők mi-ként vélekednek a nyelvről, a nyelvváltozatokról, a nyelvek értékéről és szépségéről.

Ezeket a nyelvről alkotott véleményeket szubjektív nyelvi adatoknak nevezzük (vö. Kiss 1995: 30).

A társadalomtudományok közül a pszichológia és a szociológia vizsgálja az embereknek egy adott jelenséggel, eseménnyel szemben tanúsított magatartását, viselkedését, melyet attitűdnek nevezünk. Az utóbbi évek pszicholingvisztikai és szociolingvisztikai kutatásai során tisztázódott a nyelvi attitűd fogalma, amely az emberek viszonyulását jelenti az adott nyelvhez, nyelvváltozathoz. Természetesen mindezt befolyásolja a környezet, az iskolázottság, az életkor stb.

Kérdőívem első része a nyelvi attitűdre vonatkozik, vagyis ebben a részben vizsgálom a rimaszécsiek saját nyelvjárásukhoz való viszonyulását. Feltételeztem, hogy az életkor növekedésével pozitívabb lesz a nyelvjárás megítélése, az iskolázottsággal pedig arányosan fog nőni a semleges vagy a negatív viszonyulások száma.

A nyelvjáráshoz való viszonyulás vizsgálatának bevezető kérdését (adatközlőim életkora, iskolázottsága közti különbségeket figyelembe véve, és a közérthetőség kedvéért) így fogalmaztam meg:

„Ön szerint milyen a rimaszécsi nyelvjárás?”

Egyes nyelvészek úgy vélekednek, hogy az ilyen típusú kérdésekre adott válaszok nem mindig tartoznak a nyelvészet körébe (vö. Kiss 1996: 140). Más tanulmányokból viszont megtudhatjuk, hogy a kérdés felvetésének ez a formája azért fontos, mert a laikusok nyelvvél kapcsolatos vélekedései nem mellőzhetők a nyelvészeti kutatásokban (Kontra 1997: 224).

Ennél a kérdésnél adatközlőim a három lehetséges válasz közül (szép, csúnya, egyik sem) szabadon választhattak egyet, amelyik a legközelebb állt hozzájuk. A kérdésre adott válaszok megoszlása:

Lehetőségek	Generációk		Közép		Idős	
	Fiatal	%	%	%	%	
szép	8/20	40%	6/20	30%	13/20	65%
csúnya	2/20	10%	4/20	20%	1/20	5%
egyik sem	10/20	50%	10/20	50%	6/20	30%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%

A táblázatból kitűnik, hogy a fiatal generációból nyolc adatközlő tartja szépnek nyelvjárását, csupán ketten ítélték meg nyelvjárásukat negatívnak, és tíz adatközlő választotta az egyik sem lehetőséget. Ebben a korcsoportban a megkérdezettek fele nem kötelezte el magát egyik értékítélet mellett sem, 40%-uk szépnek ítélte meg a rimaszécsi nyelvjárását. A középkorosztály válaszai sem mutatnak nagyobb eltérést a fiatalokétól, itt 30–20–50%-os eredmény született. Meglepő, hogy a középkorosztály negatívan értékelt nyelvjárását, mint a fiatal generáció. Egyik adatközlőm (NKF8) amellelt, hogy szépnek tartja nyelvjárását, még a „különleges” jelzővel is kibővítette választát. Az idősek korcsoportjának eredményei igazolják hipotézisemet, mivel itt a

megkérdezettek 65%-a a nyelvjárását szépnek tartja, s csak az adatközlők 30%-a állt semlegesen a kérdéshez, a negatív megítélés pedig elhanyagolható.

A kérdőív első részének második kérdése így hangzott:

„Kivel és hol beszél nyelvjárásban?”

A kérdéssel azt vizsgáltam, adatközlőim mely nyelvhasználati színtereken használják a nyelvjárást. A kapott válaszok között leggyakrabban a pl. „mindenhol és mindenkivel” (NFF1), „otthon, családi környezetben” (NIN8), „otthon, munkahelyen” (NKF10), „otthon, a faluban, az üzletben” (NIA1) stb. válaszok születtek.

A harmadik kérdés a magyarországi és szlovákiai nyelvváltozatokkal szembeni attitűdök összehasonlítására utal:

„Ön szerint hol beszélnek szebben magyarul?”

A válaszadók a két lehetőség közül – Magyarország és Szlovákia – dönthettek. Kaptak teret és lehetőséget a „Miért?” kérdés segítségével válaszuk megindoklására is, mellyel többen is éltek. Az alábbi táblázat szemlélteti adatközlőim válaszinak arányát:

Lehetőségek \ Generációk	Fiatal		Közép		Idős	
		%		%		%
Magyarországon	13/20	65%	16/20	80%	13/20	65%
Szlovákiában	7/20	35%	4/20	20%	7/20	35%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%

A táblázat mutatja, hogy a fiatal generációból a megkérdezettek 65%-a, a középkorosztály 80%-a, és az az idős generáció 65%-a szerint szebben beszélnek Magyarországon, mint Szlovákiában. Válaszaikat a következőképp indokolták meg: pl. „Mert ott tisztán beszélik a magyar nyelvet” (NFF3), „Ők inkább az irodalmi nyelvet használják” (NKF1), „érthetőbb és nincsenek szlovákos átvett szavak” (NFK7), „Mert itt nincs olyan idegen hatás” (FIK4). Az itt felsorolt vélemények a kisebbségi nyelvhasználattal foglalkozó szakirodalomban szinte rendszeresen felvetődnek, pl. a kódkeverést, a kölcsönszavak használatát és a kiejtést mind az amerikai (l. Kontra–Gósy 1992: 248), mind az erdélyi magyarok (vö. Bartha 1991: 84) olyan jegyként tartják számon, amelyben az anyaországi és a kisebbségi magyar nyelvhasználat a leginkább különbözik, s amelyet maguk a kisebbségi beszélők is negatívan ítélnek meg.

Összességében tehát a válaszadók 70%-a (42 adatközlő) tartja szebbnek a magyarországi változatot, „mert ott köznyelven beszélnek” (FKA7), amiből arra következtethetünk, hogy a köznyelvnek valóban magasabb a presztízse.

Az adatközlők 30%-a (18 adatközlő) véli úgy, hogy Szlovákiában beszélnek szebben magyarul. Az erre adott indoklások: pl. „ez hitelesebb” (NFK2), „ízesebb” (NFF10), „otthoniasabb” (FKF5), „itt tartjuk a valódi beszédet” (FIA9).

A negyedik kérdés is attitűdvizsgálattal volt kapcsolatos:

„Mit gondol, kb. 40 év múlva is rimaszécsiesen fognak beszélni Rimaszécsen?”

E kérdés mögött azt feltételeztem, hogy „a nyelvjáráshoz való negatív attitűd inkább tagadó, a pozitív pedig inkább igenlő válaszokat indukál (Kiss 1996: 145). A kimutatás előtt úgy gondoltam, hogy sokan adnak igenlő, és jóval kevesebben nemleges választ. Ennél a kérdésnél adatközlőim a három lehetséges válasz közül (igen, nem, nem tudom) választhattak. A válaszok a következők:

Generációk Lehetőségek	Fiatal	%	Közép	%	Idős	%
igen	12/20	60%	6/20	30%	14/20	70%
nem	0/20	0%	3/20	15%	3/20	15%
nem tudom	8/20	40%	11/20	55%	3/20	15%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%

A válaszok aránya nem lepett meg, mivel feltételeztem, hogy nagyobb arányú lesz a pozitív viszonyulás, mintsem a semleges vagy a negatív együttvéve. Hipotézisem beigazolódott, mivel összességében a megkérdezettek 53,3%-a gondolja úgy, hogy még évtizedek múlva is rimaszécsiesen fognak beszélni a községben, 36,7% semleges választ adott, és csupán 10% gondolja úgy, hogy akkorra már megszűnik a rimaszécsi dialektus.

Az ötödik kérdés, amely inkább az érzelmek felől közelítette meg a nyelvjárás-hoz való viszonyulást, így hangzott:

„Sajnálna, ha kiveszne a rimaszécsi nyelvjárás? Igen. Miért? / Nem. Miért?”

Generációk Lehetőségek	Fiatal	%	Közép	%	Idős	%
igen	15/20	75%	16/20	80%	19/20	95%
nem	5/20	25%	4/20	20%	1/20	5%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%

A táblázatból az olvasható ki, hogy az előző kérdésekhez viszonyítva jelentősen megnőtt a nyelvjárásukhoz pozitívan viszonyulók száma, hiszen a fiatalok közül 75%, a középkorostályból 80%, és az idősek közül 95% sajnálná, ha kiveszne a rimaszécsi nyelvjárás. Ez összesen a megkérdezettek 83,33%-át teszi ki, ami szignifikáns különbség, mivel a nemleges választ adók száma mindössze 16,66%.

Ez is bizonyítja azt, hogy a nyelvi attitűdnek milyen fontos összetevője az érzelmi tényező, illetve alátámasztja azt is, hogy a stigmatizált nyelvváltozatoknak is lehet presztízsiük, mégpedig rejtett presztízsiük (Trudgill 1997: 68). Az igenlő válaszokat adatközlőim ekképp indokolták: „mert megvan a saját szépsége és értéke” (NFF2), „mert összeköt minket” (NFF3), „szegényebb lenne a kultúránk” (FFF10), „mert az unokám gyermekei nem ismernék meg” (NIK5), „megszűnne a hagyomány” (NIF7), „mert akkor a magyar nyelv egy értékes színfoltja veszne el” (FKF4). Az indoklásokból

az derül ki, hogy az egyén számára az a regionális nyelvváltozat, amelyet gyermekkorában sajátított el, és amely szellemi identitásának az alapja, vonzóbb, mint a többi (Paunonen 1984: 7), illetve hogy a nyelvi hagyományoknak jelentős szerepe van a különböző nyelvváltozatok megmaradásában (Tolcsvai Nagy 1992: 168).

A hatodik kérdés a következő volt:

„Mi a véleménye azokról, akik mindig és mindenhol »rimaszécsiesen« beszélnek?“

A kapott véleményeket három csoportra osztottam, mivel pozitív, negatív és semleges válaszok egyaránt születtek. A következő táblázat mutatja a válaszokat:

Generációk Lehetőségek	Fiatal	%	Közép	%	Idős	%
pozitív v.	12/20	60%	11/20	55%	17/20	85%
negatív v.	3/20	15%	3/20	15%	0/20	0%
semleges v.	5/20	25%	6/20	55%	3/20	15%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%

A kiértékelt válaszok azt mutatják, hogy a rimaszécsiek fiatal generációjának 60%-a, az idősek csoportjának pedig 85%-a pozitívan viszonyul nyelvújításához, ami összességében az adatközlők 66,66 %-át jelenti. A negatív véleményt megfogalmazók a megkérdezettek 9,99%-át teszik ki, a semleges válaszadók aránya pedig 23,33%. A hipotézis újra beigazolódott, mivel a legelkötelezettebbek a nyelvújítás mellett az idősek. Íme néhány pozitív vélemény: „Őszinte emberek” (NFF1), „Értékes, tiszta lelkű emberek” (FFK5), „Szeretik és tisztelik szülőföldjüket” (NIK5), „Büszkék a hovartartozásukra” (FIF1), „Jó hallani őket” (NIA1), „Rendes emberek” (FIA6), „Az folytatják, amit örökségül kaptak” (NFK7). A válaszokból kitűnik, hogy több adatközlő nemcsak a nyelvújítását, hanem szülőfaluját is szereti és tiszteli. A semleges válaszadók ekképp vélekedtek: „Elfogadom őket” (FFF6), „Nem véleményezem” (FFK1), stb. A negatív véleményt megfogalmazók a mindig nyelvújításban beszélőket elítélték, „csúnyának” (NFA9), sőt „parasztosnak” (NKK7) tartották.

A nyelvi attitűddel foglalkozó vizsgálatom utolsó kérdése ez volt:

„Volt-e olyan eset, amikor Önt kicsúfolták, kigúnyolták »rimaszécsies« beszédmódja miatt?“

Adatközlőim erre a kérdésre így válaszoltak:

Generációk Lehetőségek	Fiatal	%	Közép	%	Idős	%
nem	15/20	75%	15/20	75%	17/20	85%
igen	5/20	25%	6/20	25%	3/20	15%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%

A válaszok alapján adatközlőim 78,33%-át nem érte ilyen sérelem, de 21,66%-uk már átélte ilyen esetet. Az arányok újra azt mutatják, hogy a nyelvjárás használatát mások is inkább pozitívan ítélik meg. Két válaszadót érte sérelem, például egyetemi tanulmányai idején „Igen, egyetemi tanulmányaim során” (NFF3), de a legtöbbszörnek pozitív élménye fűződik nyelvjárásának mások általi megítéléséhez: „Eddig szerencsére nem, sőt inkább megdicsérték nyelvjárásomat” (FFF8), „Nem, sőt volt, ahol szereték hallgatni” (NKF8). Mindegyik adatközlői csoportban a nemleges, tehát pozitív irányultságú válaszok voltak túlsúlyban.

Az attitűdvizsgálati rész kérdéseire kapott válaszokat egybevetve kijelenthetem, hogy az adatközlők kötődnek nyelvjárásukhoz, pozitívan ítélik meg azt, és szeretnék, ha megmaradna és továbbhagyományozódna.

2.3.2. Objektív nyelvi adatok a rimaszécsi nyelvjárásról

Az azonos funkciójú, illetve jelentésű megvalósulásokat egy változó változatainak nevezzük. Az egyes változatok szociolingvisztikai szempontból ritkán egyenrangúak, inkább formális–informális, szuperstandard–standard–szubstandard, területi kötöttség nélküli–területi kötöttségű kontinuumok különböző pontjain helyezkednek el (Lanstyák–Szabó Mihály 1997: 15–6).

A nyelvi változók abban térnek el egymástól, hogy egy-egy konkrét beszélőközösségben hány változattal rendelkeznek. Az általam vizsgált nyelvi változók többsége a nyelvjárási jelenségek esetében két-, illetve háromtagú.

A kéttagú változók egyik változata rendszerint közelebb áll a formálisabb pólushoz, ezt első változatnak nevezzük – legtöbbször ez az ún. presztízsváltozat. Az ezzel szembeállított második változat gyakran a megbélyegzett („stigmatizált”) változat (Lanstyák–Szabó Mihály 1998: 100).

A nyelvi változók csoportosítása aszerint történhet, hogy a nyelvi rendszer melyik síkján helyezkednek el. Eszerint beszélhetünk fonetikai, fonolexikai, hangalaktani, alak-tani, mondattani és szóképzettani változókról. A szóképzettani változók tekintetében érdekes a tájszavak ismeretének és használatának változása (vö. Presinszky 2004: 30–1).

A dolgozatomban vizsgált jelenségeket annak alapján foglaltam rendszerbe, hogy a kérdésekben vizsgált változók a nyelvi rendszer melyik síkján helyezkednek el:

I) Hangtani változók:

1. a zárt *i*-zés
2. az illabiális *ě*-zés
3. a nyílt *ō*-zés
4. a magánhangzó-rövidülés és a magánhangzó-nyúlás
5. a diftongusok
6. a szótagzáró *l* kiesése

II) Alaktani változók:

6. a határozóragok
7. a suksükörlés
8. az ikés igék ragozásával kapcsolatos változók

III) Változók a szókészletten síkján:

9. tájszavak

2.3.2.1. A hangtani változók

A hangtani változókat a kérdőív 1–13. kérdései alapján vizsgáltam. Ahogyan fentebb említettem, a fonetikai változók közül a zárt *i*-zés, az illabiális *ě*-zés, a nyílt *ǫ*-zés, a magánhangzó-rövidülés és -nyúlás, a diftongusok és a szótagzáró *l* kiesés jelenségére térek ki.

2.3.2.1.1. A zárt *i*-zés

A zárt *i*-zés jelenségét kérdőívem II. részében a következő kérdések (meghatározások), mondatok alapján vizsgáltam:

- *Tételezzük fel, hogy a faluban 300 ember munkanélküli. Ebből valamilyen oknál fogva 150 ember talál állást. Ezután hogyan mondja:
Na végre már nálunk is felére/felire csökkent a munkanélküliség. (1. meghatározás)*
- *Ha valaki szegyenletes dolgot tesz (pl. lop, és rájönnek), mit mondanak rá?
Hogy égne ki a szegyenében! (2. kérdés)*
- *Aki hozzányúl a forró vasalóhoz, az megégeti a kezét/kezeit. (3. meghatározás)*

Az adott jelenség gyakoriságát a következő táblázat mutatja:

Lehetőségek	Generációk		Közép		Idős	
	Fiatal	%		%		%
<i>felére</i>	14/20	70%	16/20	80%	13/20	65%
<i>felire</i>	6/20	30%	4/20	20%	7/20	35%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%
<i>szeme</i>	17/20	85%	18/20	90%	13/20	65%
<i>szëmi</i>	3/20	15%	2/20	10%	7/20	35%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%
<i>kezét</i>	15/20	75%	17/20	85%	13/20	65%
<i>kezeit</i>	5/20	25%	3/20	15%	7/20	35%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%

Mint ahogyan azt a táblázat is mutatja, az egyes korcsoportok szerint mindhárom változó esetében a döntő százalékarány a köznyelvben használt változatra esett. A legerősebb kötődés a köznyelvi változathoz a középkorosztállynál volt érezhető, a nyelvjárási alakhoz pedig legdominánsabban az idősebb generáció tagjai kötődtek. Ebben az esetben hipotézisem csak részben igazolódott be, mivel a középkorosztály – igaz kis arányban – erősebben kötődött a köznyelvi formákhoz az idősebb generáció-

hoz képest. A kérdés elfogadható megválaszolása még további, a spontán beszéd terén végzett kutatásokat igényel.

2.3.2.1.2. Az illabiális ě-zés

Az illabialitás vizsgálatához kérdőívemben a következő három mondatot használtam fel, melyeket válaszadóim egészítették ki:

- *Felhúztam a kútból egy..... vizet. (4. sz. meghatározás)*
- *Mi a neve annak a tárgynak, amiből reggelente a tejet/teát isszuk? (5. sz. meghatározás)*
- *Aki befesti a haját pirosas árnyalattal, annak a haja színe nem piros, nem bordó, hanem..... (6. sz. meghatározás)*

Adatközlőim ekképp válaszoltak:

Generációk Lehetőségek	Fiatal	%	Közép	%	Idős	%
<i>vödör</i>	15/20	75%	17/20	85%	17/20	85%
<i>vödör</i>	5/20	25%	3/20	15%	3/20	15%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%
<i>bögge</i>	6/20	30%	5/20	25%	12/20	60%
<i>bögge</i>	14/20	70%	15/20	75%	8/20	40%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%
<i>vörös</i>	7/20	35%	8/20	40%	13/20	65%
<i>vörös</i>	13/20	65%	12/20	60%	7/20	35%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%

A táblázat mutatja, hogy ez a jelenség legdominánsabban az idős generációnál van jelen, a további generációknál arányosan csökkenő tendenciát mutat. Adatközlőim javarészt a nyelvjárási változatot választották, ami várható volt. Ennél a vizsgálatnál teljes egészében beigazolódtott a hipotézis. Érdekes megfigyelni, hogy a teljesen azonos magánhangzókából álló *vödör~vödör*, *vörös~vörös* esetében más arányban választják a válaszadók a nyelvjárási, illetve köznyelvi változatot. A *vödör* esetében minden korosztály a nyelvjárási változatot választja többségben, míg a *vörös* esetében csak az idősek, s akkor is csak 65%-ban. A köznyelvi változatban illabiális magánhangzót tartalmazó *bögge* esetében viszont csak az idős korosztály választja a köznyelvi változatot nagyobb számban (60%).

2.3.2.1.3. A nyílt ě-zés

Erre a jelenségre adatközlőim a következő mondatok kiegészítésével, illetve a kérdések megválaszolásával feleltek:

- *Ha sok a tészta a levesben, akkor az (7. sz. meghatározás)*
- *Mi a neve annak a varróeszköznek, amit a mondás szerint is nehéz megtalálni a szénakazalban? (8. számú kérdés)*

Generációk	Fiatal	%	Közép	%	Idős	%
Lehetőségek						
<i>sűrű</i>	19/20	95%	19/20	95%	13/20	65%
<i>sűrő</i>	1/20	5%	1/20	5%	7/20	35%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%
<i>tű</i>	19/20	95%	20/20	100%	14/20	70%
<i>tő</i>	1/20	5%	0/20	0%	6/20	30%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%

A vizsgálatok alapján feltételezhető, hogy ez a jelenség a fiatalok és a középkorosztály körében már szinte egyáltalán nincs meg. Az idősek körében még él ez a változat, de már ez is eléggé visszaszoruló jelenség. A hipotézis tehát most is igazolódott, hiszen ebben az esetben is az idősek nyelvhasználatában mutatható ki legdominánsabban a nyelvjárási jelenség.

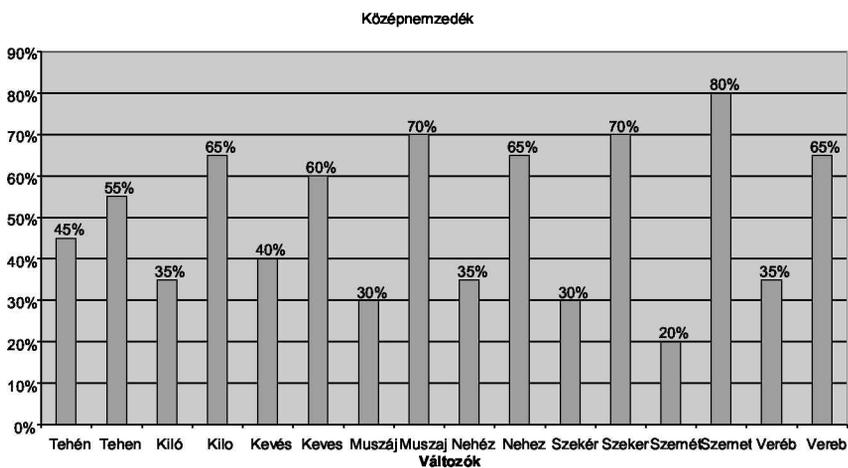
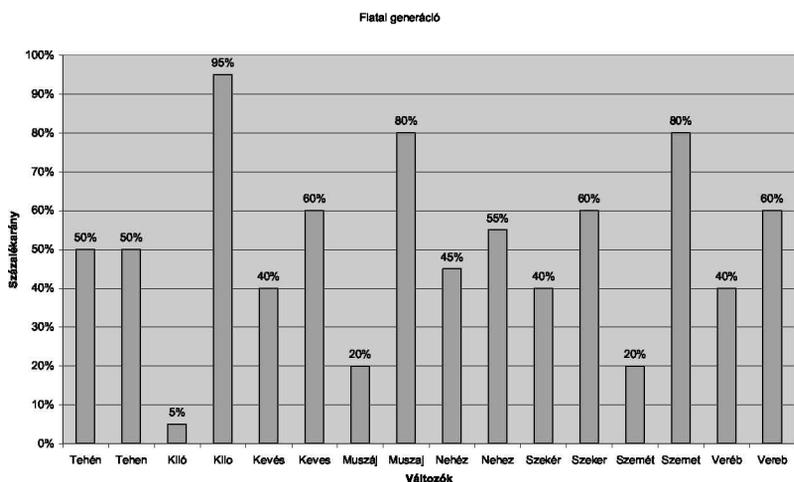
2.3.2.1.4. A magánhangzó-rövidülés és a magánhangzó-nyúlás

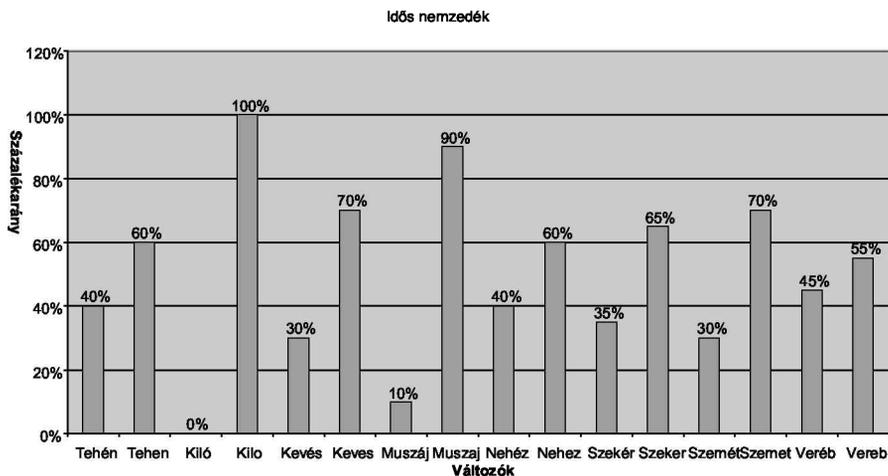
Ezeket a jelenségeket a következő feladattal vizsgáltam, igaz, az adatok között vannak töltípusokat érintő morfofonológiai és pusztán hangtani jelenségek is:

- *Húzza alá az alábbi szópárok közül azt a szót, amelyiket Ön használja a mindennapokban (9. sz. feladat):*
tehen – tehen, kiló – kilo, kevés – keves, muszáj – muszaj, nehéz – nehez, szekér – szeker, szemét – szemet, veréb – vereb.
finom – fínom, fűtyül – fűtyűl, füves – fűves, tükör – tűkör.

Az eredményeket grafikonok segítségével mutatom be. Az első három grafikon a magánhangzó-rövidülést ábrázolja, mely jelenséget a feladat a) részének változóival vizsgáltam. A magánhangzónyúlást a feladat b) részének változóival vizsgáltam, melyet az egyes korcsoportok szerint az alábbi grafikonok mutatják be.

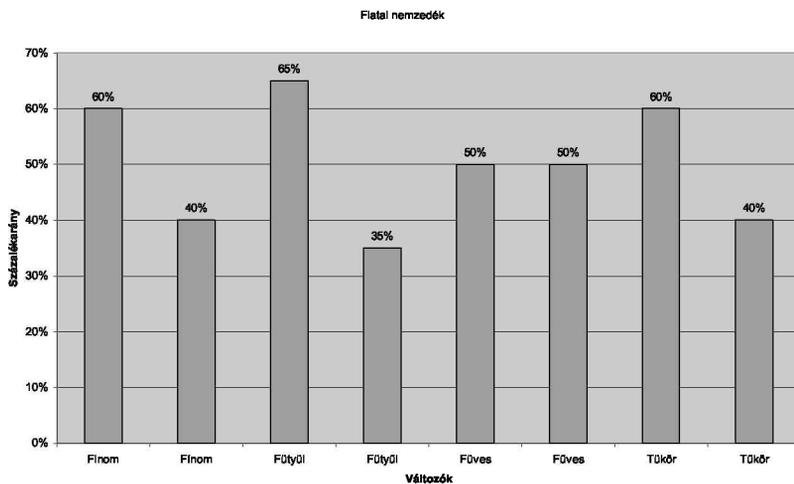
Adatközlőim válaszai a fentebbi feladat a) részére a következők:

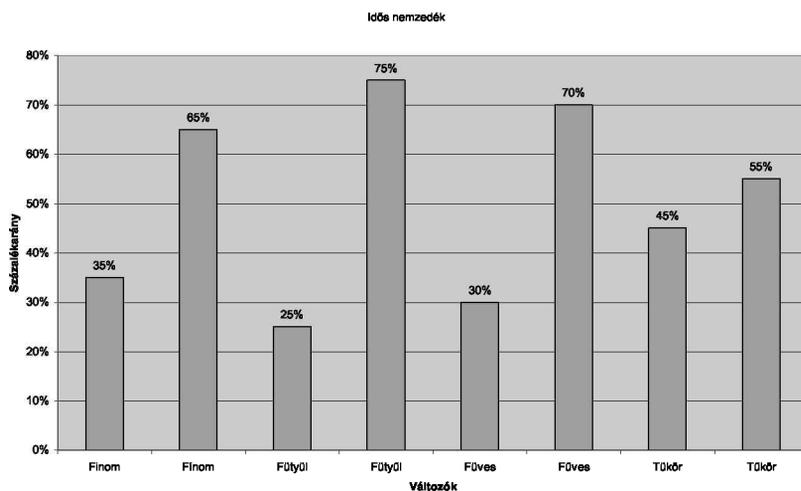
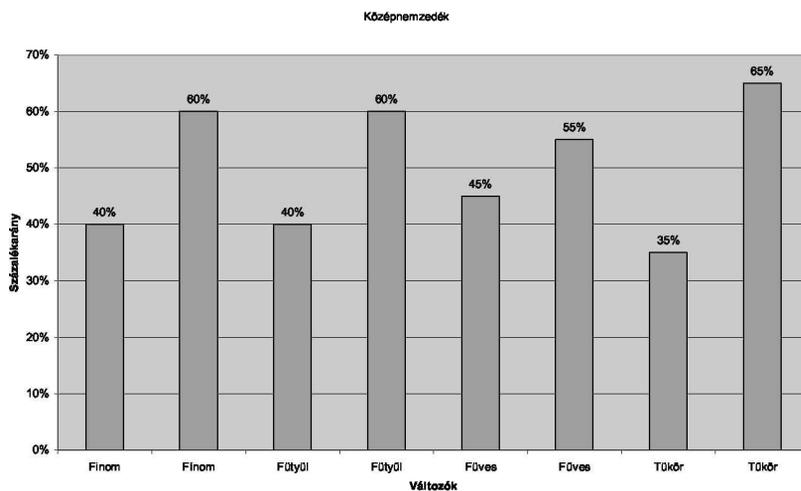

A grafikonok azt mutatják, hogy az adatközlők mindhárom generációja az egyes változók esetében nagyrészt inkább a nyelvjárási változatot használja. Ebben az esetben tehát egyértelműen a nyelvjárási jelenség domináns megléte igazolódott be, vagyis az, hogy gyakori a magánhagzó-nyúlás a vizsgált nyelvjárásban. A legnagyobb százalékarány a középkorosztálynál és az idős generációnál mutatkozott.

A további grafikonok a feladat b) részére adott válaszokat tükrözik:

Látható, hogy ezeknél a változóknál a többi nemzedékhez viszonyítva a fiatal generáció használja legkisebb mértékben a nyelvjárási változót, bár még ők is elég nagy arányban. A közép- és idős nemzedéknél dominánsabb a nyelvjárásias változó. Így elmondható, hogy a hipotézis ismét igazolódott.

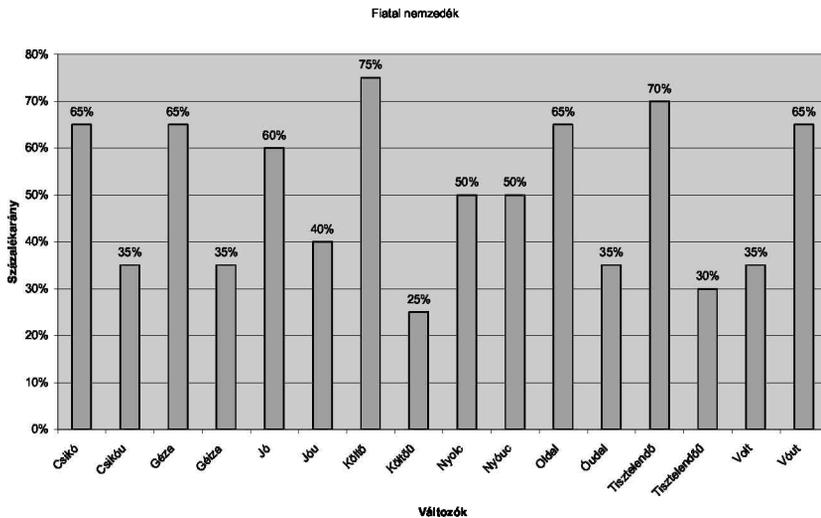
2.3.2.1.5. A diftongusok

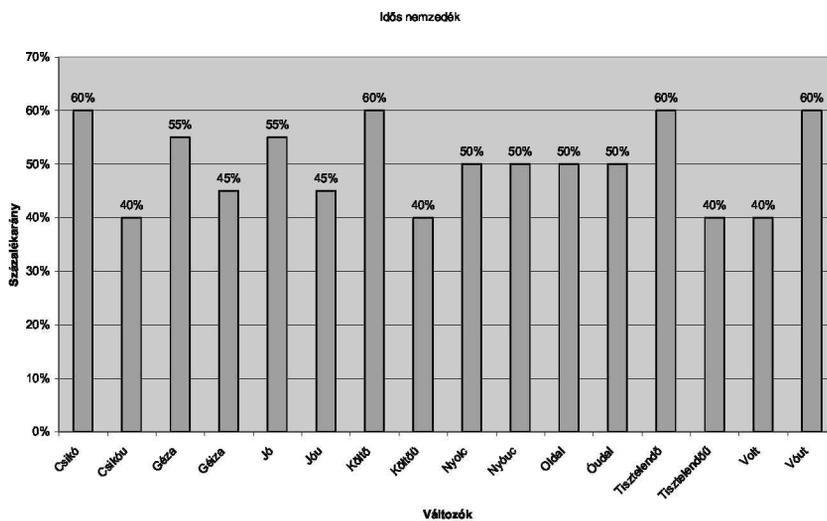
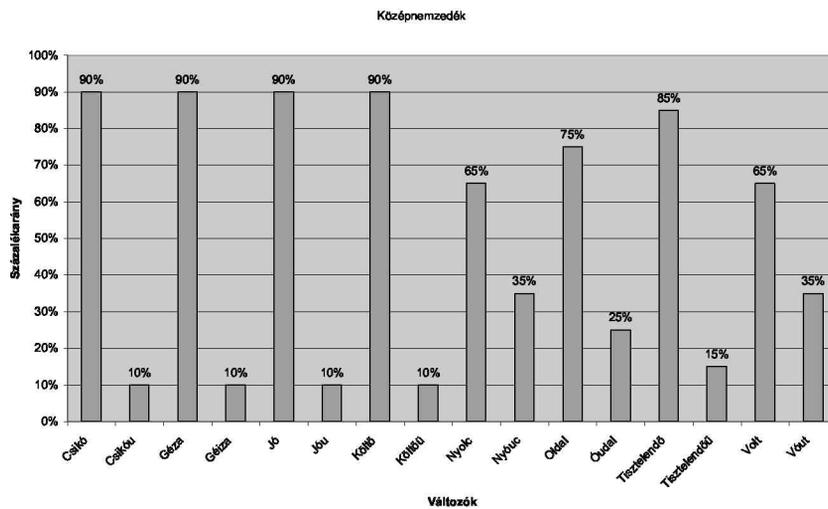
Már a legrégebbi feljegyzések is említik a palócság körében használt diftongusokat, azaz kettőshangzókat. Nem minden palóc vidéken mutatkozik meg ez a jellegzetesség, ám a rimaszécsi nyelvjárás jelentős mértékben diftongizáló. A nyelvjárásra az *óu*, *őü*, *éi* záródó kettőshangzók a legjellemzőbbek, így a kérdőív feladataiban e három típusra hoztam példát.

Ezt a jelenséget az alábbi feladattal vizsgáltam:

- *Ha a következő szavakat hangosan kiolvassa, melyek állnak közelebb hangzásukban az Ön által kimondottakhoz? (a kérdőívben a könnyebb érthetőség végett a diftongusokat egyszerűbb alakban jelöltem)*
→ *csikó – csikóu, Géza – Géiza, jó – jóu, költő – költőü, nyolc – nyóuc, oldal – ódal, tisztelendő – tisztelendőü, volt – vóut.*

A kettőshangzók használatát az egyes generációk szerinti megoszlásban a következő grafikonok szemléltetik:

A középkorosztály esetében a legalacsonyabb a diftongushasználat aránya, majdnem minden esetben az adatközlők a köznyelvi változót választották – a kivételt csak a *vóut* változó jelentette a fiatalok és az idősök körében. Passzív megfigyeléseim alapján azonban úgy vélem, hogy a jelenség erősen tartja magát a nyelvújrásban. Feltételezésem szerint az egyes adatközlők (főleg a középkorosztály) egyfajta presztízskérdésként fogták fel az adott feladatot, így itt a válaszadást tehát igencsak befolyásolták a kérdőíves gyűjtés bizonyos hátrányai.

2.3.2.1.6. A szótagzáró / kiesése

A szótagzáró / leírásával, mely önmagában is bonyolult egyetemes magyar nyelvjárási jelenség, több neves nyelvjáráskutatónk foglalkozott (pl. Balogh 1968: 355–61, Imre 1965: 368–74, Kiss 1968: 361–4).

A kérdőívben a következő kérdések és mondatok vonatkoztak erre a jelenségre:

- *Mi az, ami nyitja lakásunk vagy pincénk ajtaját? (14. sz. kérdés)*
- *Aki iskolába jár, annak sokat kell..... (15. sz. mondat)*
- *Őn most épp a kérdőívet. (16. sz. mondat)*

Az egyes változatok megoszlása így alakult:

Generációk Lehetőségek	Fiatal	%	Közép	%	Idős	%
<i>kulcs</i>	14/20	70%	17/20	85%	11/20	55%
<i>kúcs</i>	6/20	30%	3/20	15%	9/20	45%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%
<i>tanulni</i>	12/20	60%	17/20	85%	12/20	60%
<i>tanúni</i>	8/20	40%	3/20	15%	8/20	40%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%
<i>tölti</i>	12/20	60%	13/20	65%	10/20	50%
<i>tóti</i>	8/20	40%	7/20	35%	10/20	50%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%

Az eredményekből arra következtethetünk, hogy a vizsgált jelenség a középkorosztálynál van a legkisebb százalékarányban jelen (15%–15%–35%), az idős generációnál pedig körülbelül a beszélők fele esetében. Érdekes összevetni ezt az eredményt az előző változóval. Megfigyelhető, hogy a diftongusos változat gyakorisága éppen a *volt* és *nyolc* (azaz a *kieső /*) esetében a leggyakoribb minden generáció esetében.

2.3.2.2. Az alaktani változók

Az alaktani változókat a kérdőív 14–22. pontjaira adott válaszok alapján vizsgálok. Ahogyan fentebb említettem, ezen változók közül a határozóragok, a suksükölés, valamint az ikes igék ragozásával kapcsolatos változókra térek ki.

2.3.2.2.1. A határozóragok

Ezt a jelenséget, mármint a határozóragok használatát a következő feladat segítségével vizsgáltam (17. sz. feladat):

• *Húzza alá az Ön által használt szóalakot a felsorolt mondatokban.*

1. *Tegnap voltam a bankban/bankba.*
2. *Mi családi házban/házba lakunk.*
3. *Sokan jártunk már a parlamentben/parlamentbe.*

Az egyes változatok megoszlását a táblázat mutatja:

Generációk Lehetőségek	Fiatal	%	Közép	%	Idős	%
<i>bankban</i>	8/20	40%	8/20	40%	9/20	45%
<i>bankba</i>	12/20	60%	12/20	60%	11/20	55%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%
<i>házban</i>	10/20	50%	8/20	40%	9/20	45%
<i>házba</i>	10/20	50%	12/20	60%	11/20	55%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%
<i>parlamentben</i>	9/20	45%	7/20	35%	6/20	30%
<i>parlamentbe</i>	11/20	55%	13/20	65%	14/20	70%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%

Ennél a jelenségnél az első két esetben szinte alig volt eltérés az adott válaszok százalékarányai között. A harmadik esetben (*parlamentben/parlamentbe* változó) azonban már egyenes arányú százalékarány-növekedés figyelhető meg (55%–65%–70%), ami részint igazolja a hipotézist (bár ebben az esetben egyetemes magyar nyelvi változóról van szó).

2.3.2.2.2. A suksükölés

A suksükölés a köznyelvi normától eltérő jelenség, amelyet rendszerint nyelvhelyességi hibának tartanak. Olyankor fordul elő, amikor a *-t* végű igék határozott (tárgyas) ragozásának kijelentő módját a felszólító módnak megfelelő alakokkal hozzuk létre, azaz a kétféle alakot a nem *-t* végű igékkel azonos módon képezzük. Az *-st* végű és a magánhangzó + *t* végű igék ilyen ragozását a nyelvújítók suksükölésnek (pl. *kifest ~ kifessük*, a standard nyelvhasználatban *kifestjük*), az egyéb mássalhangzó + *t* végűekét, valamint az *-ít* végűekét pedig csukcsükölésnek (*megért ~ megérsük*, a stan-

dard nyelvhasználatban *megértjük*) nevezik. Ezek a jelenségek meglehetősen elterjedtek a mai magyarban (Balázs 2002: 48–184).

Ezt a jelenséget az alábbi feladat segítségével vizsgáltam (18. sz. feladat):

- *Az alábbi mondatpárok közül aláhúzással válassza ki az Ön által használt mondatot!*
 1. *Belátjuk, nagyot hibáztunk. Belássuk, nagyot hibáztunk.*
 2. *Lefestjük a falakat. Lefessük a falakat.*
 3. *A fiatalokat megtanítjuk a rendre. A fiatalokat megtanícscuk a rendre.*

A suksükölés és a csukcükölés adatközlőim válaszaiban:

Generációk Lehetőségek	Fiatal	%	Közép	%	Idős	%
<i>belátjuk</i>	12/20	60%	14/20	70%	9/20	45%
<i>belássuk</i>	8/20	40%	6/20	30%	11/20	55%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%
<i>lefestjük</i>	12/20	60%	11/20	55%	11/20	55%
<i>lefessük</i>	8/20	40%	9/20	45%	9/20	45%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%
<i>megtanítjuk</i>	12/20	60%	15/20	75%	9/20	45%
<i>megtanícscuk</i>	8/20	40%	5/20	25%	11/20	55%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%

Az adatok azt mutatják, hogy ezek a jelenségek a kutatott nyelvjárásban is megvannak, és legdominánsabban az idősek nyelvhasználatában (55%–65%–55%) élnek. A fiatal generáció tagjainál (40%–40%–40%) a vizsgált jelenség megléte valamivel nagyobb százalékarányt mutat, mint a középkorosztály (30%–45%–25%) tagjainál.

2.3.2.2.3. Az ikés igék ragozásával kapcsolatos változók

A mai magyar nyelvhasználók számára az ikés igék iktelen ragozása leginkább a kijelentő mód egyes szám 1. személyében tűnik fel. Az iktelen ragozási minta a beszélők többségére jellemző a szlovákiai magyar kisebbségi beszélőközösségek körében formális és informális stílusban (vö. Jakab 1998: 262).

A jelenség gyakoriságát három példán keresztül vizsgáltam (20–22. sz. feladat):

- *Ha szomjas vagyok, akkor vizet.....*
- *Ha éhes vagyok, akkor kenyeret.....*
- *Ha este tízig fenn vagyok, akkor reggel sokáig.....*

A válaszok ekképp alakultak:

Generációk Lehetőségek	Fiatal	%	Közép	%	Idős	%
<i>iszom</i>	1/20	5%	6/20	30%	4/20	20%
<i>iszok</i>	19/20	95%	14/20	70%	16/20	80%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%
<i>eszem</i>	1/20	5%	6/20	30%	2/20	10%
<i>eszék</i>	19/20	95%	14/20	70%	18/20	90%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%
<i>alszom</i>	2/20	10%	8/20	40%	2/20	10%
<i>alszok</i>	18/20	90%	12/20	60%	18/20	90%
Összesen	20/20	100%	20/20	100%	20/20	100%

A vizsgálat alapján kapott válaszokból arra következtethetünk, hogy Rimaszécs nyelvhasználatában az ikes ragozás már ezen igealakok esetében sem figyelhető meg, mivel a megkérdezettek átlagban több mint 80%-a a köznyelvi normától eltérő formát használja.

2.3.2.3. Változók a szókészletten síkján

A nyelvjárási szókészletnek azt a részét, amely csak a nyelvjárásban van meg, s nincs meg a köznyelvben, táji szókészletnek hívjuk, azaz a tájszó is csak a köznyelvtől való kontrasztjában határozható meg. E szerint a tájszó olyan (adott nyelvbéli) szó, amely nincs meg az írott és a beszélt köznyelvben, csak egy vagy több nyelvjárásban, s mint ilyen, értelemszerűen területi kötöttségű (Kiss 2003: 376).

A tájszavakat három fő típusba csoportosíthatjuk. Az első típus a valódi tájszavakat foglalja magában, mely további két altípust tartalmaz: a fogalmi és a névbéli tájszavak csoportját. A második típusba a jelentésbeli tájszavak, a harmadikba az alaki tájszavak tartoznak (vö. Hegedűs 2003: 378–9).

Szókészletteni kutatásomat az általam kiválasztott 25 tájszó segítségével a kérdőív harmadik részében végeztem el. Adatközlőim választhattak: az ismeri és használja, az ismeri, de nem használja, valamint a nem ismeri kategóriák közül. A táblázatot kiegészítettem egy „Mi a jelentése?” kérdéssel, hogy még inkább felmérhessem válaszadóim tájszóismeretét.

2.3.2.3.1. Tájszavak

A tájszavak gyűjtése és elemzése a nyelvjárásgyűjtés egyik legérdekesebb feladata. A laikus nyelvhasználók a tájszavakat nem bélyegzik meg annyira, mint például a hangtani jelenségek köznyelvtől eltérő megvalósulását. A tájszavak tehát nagy értékei a nyelvjárásnak (l. Presinszky 2004: 38).

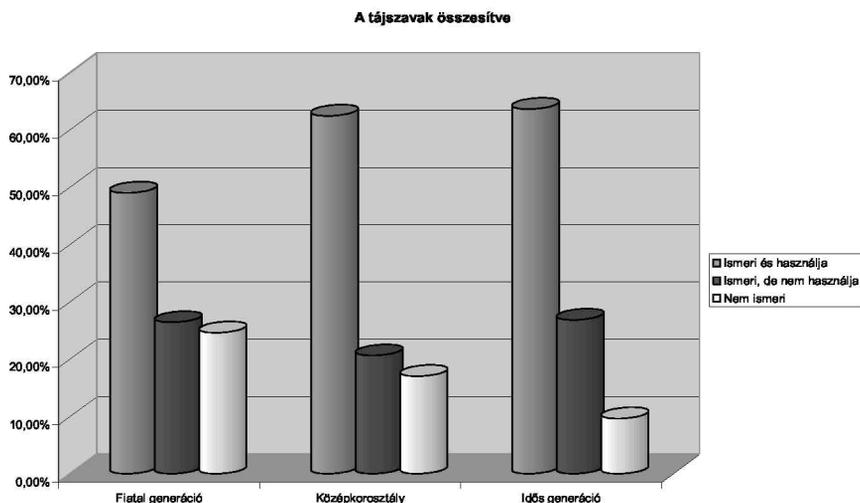
Ennek ellenére manapság bizonyos tájszavak visszaszorulóban vannak, s ez a társadalmi és gazdasági életfeltételek gyorsabb változásának a rovására írható. Meggyorsultak a munkafolyamatok, és megváltozott a termelés is. Az egyszerű paraszti gazdálkodás szinte megszűnt létezni. Régen nagy érdeklődéssel hallgatták az unokák

nagyszüleik élménybeszámolóit, de ez ma a modern társadalomban a szupermodern találmányok mellett már egyre ritkább.

Felmérésemben a következő tájszavak ismeretét és használatát vizsgáltam (I. III. sz. melléklet):

<i>abajgat</i> ‘kerget, zaklat’	<i>firhang</i> ‘függöny’
<i>abállé</i> ‘az abálás után megmaradt lé’	<i>fúrik</i> ‘talicska’
<i>banyak</i> ‘balkezes’	<i>gordony</i> ‘egyfajta gyomnövény’
<i>bebigyúl</i> ‘megőrül’	<i>gulyka</i> ‘főtt tészta’
<i>bederő</i> ‘nudli’	<i>haluska</i> ‘sztrapacska’
<i>bibircsó</i> ‘szemölcshez hasonló kinövés’	<i>herőce</i> ‘csörögefánk’
<i>biggyeszt</i> ‘illeszt’	<i>kuburcol</i> ‘nagy csizmában bukdácsol’
<i>büszke</i> ‘egres’	<i>nyoszoja</i> ‘ágy’
<i>cserbóka</i> ‘pitypang’	<i>pukhas</i> ‘kövér’
<i>csima</i> ‘káposzta torzsája’	<i>rajcsúr</i> ‘karám, kifutó’
<i>csűrűszköl</i> ‘lábbelijét húzza, poroszkál’	<i>sikálló</i> ‘nyújtófa’
<i>derekajj</i> ‘ágybetét’	<i>veranda</i> ‘előszoba’
<i>derelyle</i> ‘túróskocka, nem lekvárral töltött, mert az a köznyelvben is derelyle’	

A kapott eredmények összegzését az alábbi grafikon szemlélteti:

Ahogy az a grafikonból is kiderül, a hipotézis beigazolódt, mivel összességében elmondható, hogy a tájszavak ismerete egyenes arányban nőtt az egyes generá-

ciók szerint. A fiatal korosztály a 25 szó 49%-át, a középkorosztály a 25 szó 62,4%-át, az idős korosztály pedig a 25 szó 63,6%-át ismeri, és használja átlagosan. Úgy gondolom, hogy ez magas számarány, ha figyelembe vesszük az egyes tájszavak milyenségét. Az ismeri, de nem használja kategóriában is arányosan oszlottak meg az arányok (26,4%–20,6%–26,8%). A legkisebb hányadost a nem ismeri kategória eredményei tették ki. Itt a 25 szó 24,6%-át a fiatalok, 17%-át a középkorosztály és 9,6%-át az idősök nem ismerik.

A „Mi a jelentése” részben a szavak jelentését vizsgáltam. Azon adatközlőim, akik ismerték az egyes tájszavakat, zömmel feltüntették ezek jelentését is. Érdekes, hogy pl. sokan a *bebigyűl* tájszót az 'ideges lesz' változatban ismerik. Így fennáll a lehetősége, hogy a szónak ilyen jelentése is van az érintett nyelvjárásban. A legismeretebb és leggyakrabban használt tájszók közé sorolható pl. az *abállé*, a *bederő*, a *fűrük* és a *haluska*. Összességében elmondhatom, hogy a tájszavak egy része még aktívan él a rimaszécsi nyelvjárásban, és bízom benne, hogy ez a tendencia továbbra is legalább ilyen arányban megmarad.

3. Összegzés

Munkámban betekintést nyújtottam Rimaszécs nyelvjárásába. A vizsgálódással objektív és szubjektív nyelvi adatokat tártam fel. A szubjektív nyelvi adatok tükrözték a rimaszécsiek nyelvjárásához való viszonyulását, ezt az attitűdvizsgálatban kutattam, melyre a kérdőív első része összpontosult. Ebben beigazolódtott a hipotézisem, ugyanis az eredményeket nézve az adatközlők nyelvjárásukhoz való viszonyulása összességében pozitív volt. Az objektív adatokat a kérdőív második részében szereplő kérdések és feladatok által nyertem. Itt már a hangtan és az alaktan területét érintve kifejezetten nyelvhasználati kérdésekkel foglalkoztam. Az adatok kiértékelésénél e tekintetben hipotézisem csak részben igazolódtott be, mivel az egyes generációkat tekintve számos esetben eltérő számadatok születtek. De a nyelvjárásosság a legerőteljesebben a hipotézisekkel összhangban az idős korcsoportban mutatkozott meg. A kérdőív harmadik részében szókészleteti kérdésekkel foglalkoztam, a rimaszécsiek tájszóhasználatát és tájszóismeretét vizsgáltam. A kutatások eredményeit értékeltem szóban, majd a kapott adatokat és értékeket táblázatokban és diagramokban szemléltettem.

Természetesen ezzel a munkával a rimaszécsi nyelvjárás feltárása még korántsem ért véget, hiszen egy település nyelvjárásának kutatását talán soha sem lehet véglegesen lezárni.

MELLÉKLET

II. Kérdőív

Kedves Adatközlő!

Ez az anonim kérdőív nyelvjárástani kutatásom alapjául szolgál. Kérem ezért, őszintén válaszoljon az egyes kérdésekre. Adott esetben húzza alá a megfelelő választ, és egészítse ki az aktuális kérdést! Köszönöm a segítőkészségét!

I.

Neme: Férfi / Nő

Életkora:

Iskolai végzettsége: alapfokú, középfokú, felsőfokú

Múltbeli / jelenlegi foglalkozása:

Ön szerint milyen a rimaszécsi nyelvjárás?

szép, csúnya, egyik sem

Kivel és hol beszél nyelvjárásban?

Ön szerint hol beszélnek szebben magyarul?

Magyarországon. Miért?

Szlovákiában. Miért?

Mit gondol, kb. 40 év múlva is „rimaszécsiesen” fognak beszélni Rimaszécsen?

igen nem nem tudom

Sajnálná, ha kiveszne a rimaszécsi nyelvjárás?

Igen. Miért?

Nem. Miért?

Mi a véleménye azokról, akik mindig és mindenhol „rimaszécsiesen” beszélnek?

.....

Volt-e olyan eset, amikor Önt kicsúfolták, kigúnyolták „rimaszécsies” beszédmódja miatt?

II.

A kérdőív második része olyan kérdéseket tartalmaz, melyekre egy-egy szóval kell válaszolni. Kérem, feleljen ezekre a lehető legrövidebb gondolkodás után, adott esetben egészítse ki a mondatot az Ön által helyesnek vélt szóval. A szavakat úgy írja le, ahogy azokat kiejteni szokta és ne törődjön a szavak helyesírásával. Ahol pedig választania kell két megadott szó közül, ott azt húzza alá, amelyet Ön használja. Köszönöm.

Tételezzük fel, hogy a faluban 300 ember munkanélküli. Ebből valamilyen oknál fogva 150 ember talál állást. Ezután hogyan mondja: Na végre, már nálunk is felére/felire csökkent a munkanélküliség.

Ha valaki szégyenletes dolgot tesz (pl. lop, és rájönnek), mit mondanak rá?

Hogy égne ki a szégyenében!

Aki hozzányúl a forró vasalóhoz, az megégeti a kezét/kezeit.

Felhúztam a kútból egy vizet.

Mi a neve annak a tárgynak, amiből reggelente a tejet/teát isszuk?

Aki befesti a haját pirosas árnyalattal, annak a haja színe nem piros, nem bordó, hanem

Ha sok a tészta a levesben, akkor az

Mi a neve annak a varróeszköznek, amit a mondás szerint is nehéz megtalálni a szénakazalban?

Húzza alá az alábbi szópárok közül azt a szót, amelyiket Ön használja a mindennapokban!

tehen – tehen, kiló – kilo, kevés – keves, muszáj – muszaj, nehéz – nehez, szekér – szeker, szemét – szemet, veréb – vereb.

finom – fñom, fűtyül – fűtüül, füves – fűves, tükör – tükör.

A következő szavakat ha kimondja, melyek állnak közelebb hangzásukban az Ön által kimondottakhoz?

csikó – csikóu, Géza – Géiza, jó – jóu, költő – költöü, nyolc – nyóuc, oldal – óoldal, tisztelendő – tisztelendöü, volt – vóut.

Hogyan nevezik a szarvasmarha (tehen) kicsijét?

Buszmegállóban várakozunk. Egyszer csak valaki észreveszi, hogy a busz.

Mi a neve annak a fekete színű madárnak, amelyik általában károgni szokott?

Mi az, ami nyitja lakásunk vagy pincénk ajtaját?

Aki iskolába jár, annak sokat kell

Ön most épp ki a kérdőívet.

Húzza alá az Ön által használt szóalakot a felsorolt mondatokban!

Tegnap voltam a bankban/bankba.

Mi családi házban/házba lakunk.

Sokan jártunk már a parlamentben/parlamentbe.

Az alábbi mondatpárok közül aláhúzással válassza ki az Ön által használt mondatot!

Belátjuk, nagyot hibáztunk. Belássuk, nagyot hibáztunk.

Lefestjük a falakat. Lefesük a falakat.

A fiatalokat megtanítjuk a rendre. A fiatalokat megtanícscuk a rendre.

Ön szerint melyik szóalak helyes az alábbi párok közül? Húzza alá az Önnek megfelelőt!

Ha én lennék a polgármester, sokat tudnék/tudnák tenni a falunkért.

Ha kellene, én akár reggelig is várnék/várnák rád.

Ha szomszjas vagyok, akkor vizet

Ha éhes vagyok, akkor kenyeret

Ha este tízig fenn vagyok, akkor reggel sokáig

III.

A következő táblázatban a tájszavak ismeretét és használatát vizsgálom. Kérem, tegyen egy X jelet a megfelelő helyre. Ha pedig ismeri a szó jelentését is, akkor az utolsó oszlopba írja be azt! Köszönöm!

Tájszavak	Ismeri és használja	Ismeri, de nem használja	Nem ismeri	Mi a jelentése?
1. abajgat				
2. abállé				
3. banyak				
4. bebígyúl				
5. bederő				
6. bibircsó				
7. biggyeszt				
8. büszke				
9. cserbóka				
10. csima				
11. csűrűszköl				
12. derekajj				
13. derelnye				
14. firhang				
15. fúrik				
16. gordony				
17. gulyka				
18. haluska				
19. herőce				
20. kuburcol				
21. nyoszója				
22. pukhas				
23. rajcsúr				
24. síkálló				
25. veranda				

HIVATKOZÁSOK

Balázs Géza 2002: *Magyar nyelvhelyességi lexikon*, Budapest, Corvina Kiadó.

Balogh Lajos 1968: A szótagzáró l kérdéséhez, *Magyar Nyelv* LXIV, 355–61.

Bartha Csilla 1991: *Nyelvhasználat – emigráns kétnyelvűség. Szociolingvisztikai vizsgálatok a detroiti magyar közösségben*, Budapest, doktori értekezés, kézirat.

- Hegedűs Attila 2003: A nyelvjárási szókészlet és vizsgálata, in Kiss Jenő szerk.: *Magyar dialektológia*, Budapest, Osiris Kiadó, 376–87.
- Imre Samu 1965: A szótagzáró *l* a felsőőri nyelvjárásban, *Magyar Nyelv LXI*, 368–74.
- Jakab István 1998: *Nyelvünkről – önmagunkért*, Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.
- Kiss Jenő 1968: A szótagzáró *l* a rábaközi Mihályiban, *Magyar Nyelv LXIV*, 361–4.
- Kiss Jenő 1995: *Társadalom és nyelvhasználat*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kiss Jenő 1996: A nyelvi attitűd és a másodlagos nyelvi szocializáció: vizsgálatok nyelvjárási környezetben, *Magyar Nyelv XCII*, 138–51.
- Kiss Jenő szerk. 2003: *Magyar dialektológia*, Budapest, Osiris Kiadó.
- Kontra Miklós 1997: Hol beszélnek a legszebben és legcsúnyábban magyarul? *Magyar Nyelv XCIII*, 224–32.
- Kontra Miklós szerk. 1992: *Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben* (Linguistica, Series A. Studia et dissertationes 9.), Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézete.
- Kontra Miklós szerk. 2003: *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*, Budapest, Osiris Kiadó.
- Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella 1997: *Magyar nyelvhasználat – iskola – két-nyelvűség*, Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.
- Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella 1998: Nyelvi változó – típusok a magyar nyelv szlovákiai változataiban, in Sándor Klára szerk.: *Nyelvi változó – nyelvi változás*, Szeged, JGYF Kiadó, 99–112.
- Menyhárt József 2008: *Nyékvárkony nyelve*, Nyitra, Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara.
- Menyhárt József – Presinszky Károly – Sándor Anna 2009: *Szlovákiai magyar nyelvjárások*, egyetemi tankönyv, Nyitra.
- Paunonen, Heikki 1984–1985: Nyelv és identitás, *Magyar Nyelvjárások XXVI–XXVII*, 3–8.
- Presinszky Károly 2004: A nyelvhasználat kutatása egy kisebbségi magyar beszélőközösségben, in Sándor Anna–Vörös Ferenc szerk.: *Studia artis grammaticae et litterarum*, Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra, 26–46.
- Sándor Anna 2000: *Anyanyelvhasználat és kétnyelvűség egy kisebbségi magyar beszélőközösségben, Kolonban*, Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1992: A mennyiség tagolódása, in Kontra szerk. 1992: 165–70.
- Trudgill, Peter 1997: *Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába*, Szeged, JGYTF Kiadó.

THE LINGUISTIC ANALYSES OF DIALECT IN RIMASZÉCS

ATTILA MIKO

In my study I deal with the changes in the dialect used in a small village called Rimaszécs in the Gömör region. I analyze the characteristic features of this dialectical change. This analysis is based on materials collected by me and on some special literature. It can be said that nowadays dialects are being eclipsed by standard Hungarian. Reading, education, media, decrease of the population in villages, lifestyle changes and technological improvements play a great part in it.

With the help of the special literature, collected materials and questionnaires I pointed to the phonetic, morphological and lexicological characteristics of the Palots dialect.

The central part of my work deals with the dialectical changes. This research was made with the help of questionnaires. It consists of three parts: in the first part I deal with the study of the attitude, in the second one I investigate the phonetic and morphological varieties and the third one includes the dialectical words. Of course, this research did not come to an end, dialectology is a never-ending story.